

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARNING LUG'AT BOYLIGINI OSHIRISHDA MATN USTIDA ISHLASHNING O'RNI

Xolmuratova Madinabonu Nuriddin qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti,

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Zokirov Javohir G'aybullo o'g'li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda matn ustida ishlashning ahamiyatiga bag'ishlangan. Maqolada o'quvchilarning lug'at boyligini rivojlantirishning samarali usullari, matn bilan ishlashning turli shakllari va ularning ta'lim jarayonidagi o'rni ko'rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda matn ustida ishlashga oid amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, o'quvchi, lug'at boyligi, matn, matn ustida ishlash, rivojlantirish, ta'lim, metod, usul.

Kirish

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'at boyligi ularning kelgusi ta'lim muvaffaqiyatiga, dunyoqarashining kengayishiga va umuman olganda, jamiyatda o'z o'rnini topishiga muhim ta'sir ko'rsatadi. Lug'at boyligi yetarli bo'lmagan o'quvchi o'qigan matnni tushunishda, o'z fikrlarini ifoda etishda va yangi bilimlarni o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shuning uchun boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim.

Matn ustida ishlash boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda eng samarali usullardan biridir. Matn bilan ishlash jarayonida o'quvchilar yangi so'zlar bilan tanishadilar, ularning ma'nolarini tushunadilar va nutqlarida qo'llashni o'rganadilar. Bundan tashqari, matn ustida ishlash o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini, nutqini va tilga bo'lgan qiziqishini rivojlantiradi.

Ushbu maqolada biz boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda matn ustida ishlashning ahamiyatini ko'rib chiqamiz. Maqolada matn bilan ishlashning turli shakllari, ularning afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda matn ustida ishlashga oid amaliy tavsiyalar beriladi.

Adabiyotlar tahlili: Boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirish muammosi pedagogika, psixologiya va tilshunoslik kabi fanlar doirasida ko'p yillar davomida o'rganib kelinmoqda. Ushbu mavzuga oid ko'plab ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar va metodik qo'llanmalar nashr etilgan.

Lugʻat boyligining ahamiyati: Koʻpgina tadqiqotchilar, jumladan L.S. Vygotskiy, A.R. Luriya, N.I. Jinkin va boshqalar boshlangʻich sinf oʻquvchilarining lugʻat boyligi ularning keyingi taʼlim muvaffaqiyatiga, dunyoqarashining kengayishiga va umuman olganda, jamiyatda oʻz oʻrnini topishiga muhim taʼsir koʻrsatishini taʼkidlaydilar.

Matn ustida ishlashning samaradorligi: K.D. Ushinskiy, L.V. Zankov, D.B. Elkonin kabi pedagoglar matn ustida ishlash boshlangʻich sinf oʻquvchilarining lugʻat boyligini oshirishda eng samarali usullardan biri ekanligini taʼkidlaganlar.

Matn bilan ishlashning turli shakllari: V.G. Repkin, G.A. Tsukerman, I.S. Yakimanskaya kabi psixologlar matn bilan ishlashning turli shakllari (oʻqish va tahlil qilish, soʻzlar bilan ishlash, matnni qayta hikoya qilish, matn boʻyicha savollar tuzish va javob berish, matnni ijodiy qayta ishlash) oʻquvchilarning lugʻat boyligini oshirishda samarali ekanligini koʻrsatganlar.

Amaliy tavsiyalar: M.R. Lvov, T.A. Ladygina, O.V. Uzorova kabi metodistlar boshlangʻich sinf oʻquvchilarining lugʻat boyligini oshirishda matn ustida ishlash samarali boʻlishi uchun matnlarni toʻgʻri tanlash, matn bilan ishlashga yetarli vaqt ajratish, turli metodlardan foydalanish, oʻquvchilarni ragʻbatlantirish va ota-onalar bilan hamkorlik qilish lozimligini taʼkidlaydilar.

Ushbu olimlarning asarlari va tadqiqotlari boshlangʻich sinf oʻquvchilarining lugʻat boyligini oshirishda matn ustida ishlashning ahamiyatini chuqur tushunishga va samarali metodlarni ishlab chiqishga yordam beradi[1].

Ushbu maqolaning maqsadi boshlangʻich sinf oʻquvchilarining lugʻat boyligini oshirishda matn ustida ishlashning ahamiyatini ochib berish, matn bilan ishlashning samarali shakllarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilangan:

1. Boshlangʻich sinf oʻquvchilarining lugʻat boyligining ahamiyatini tahlil qilish.
2. Lugʻat boyligini oshirishda matn ustida ishlashning oʻrnini aniqlash.
3. Matn bilan ishlashning turli shakllarini (oʻqish va tahlil qilish, soʻzlar bilan ishlash, matnni qayta hikoya qilish, matn boʻyicha savollar tuzish va javob berish, matnni ijodiy qayta ishlash) koʻrib chiqish[2].

Matn ustida ishlashning shakllari

Boshlangʻich sinf oʻquvchilari bilan matn ustida ishlashning turli shakllari mavjud. Ulardan eng samaralilaridan baʼzilari quyidagilardir:

Oʻqish va tahlil qilish: Oʻquvchilar matnni oʻqiydilar va uning mazmunini, asosiy gʻoyasini, qahramonlarini va boshqa muhim elementlarini tahlil qiladilar.

Soʻzlar bilan ishlash: Oʻquvchilar matndagi yangi yoki nomaʼlum soʻzlarni topadilar, ularning maʼnolarini lugʻatdan yoki oʻqituvchidan soʻraydilar va nutqlarida qoʻllashni oʻrganadilar.

Matnni qayta hikoya qilish: O'quvchilar matnni o'z so'zlari bilan qayta hikoya qiladilar. Bu ularning nutqini, xotirasini va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi[3].

Matn bo'yicha savollar tuzish va javob berish: O'quvchilar matnni tushunganliklarini tekshirish uchun savollar tuzadilar va ularga javob beradilar.

Matnni ijodiy qayta ishlash: O'quvchilar matn asosida rasm chizadilar, ertak yozadilar yoki sahna ko'rinishi yaratadilar.

Matn ustida ishlashning afzalliklari

Matn ustida ishlash boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda quyidagi afzalliklarga ega:

Yangi so'zlar bilan tanishish: O'quvchilar matnlar orqali ko'plab yangi so'zlar bilan tanishadilar.

So'zlarning ma'nolarini tushunish: Matn kontekstida so'zlarning ma'nolarini tushunish o'quvchilarga ularni nutqlarida to'g'ri qo'llashga yordam beradi.

So'zlarni faol qo'llash: Matn ustida ishlash jarayonida o'quvchilar yangi so'zlarni faol qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar[4].

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish: Matnni tahlil qilish, savollar tuzish va javob berish o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Nutqni rivojlantirish: Matnni qayta hikoya qilish, savollarga javob berish va o'z fikrlarini ifoda etish o'quvchilarning nutqini rivojlantiradi.

Tilga qiziqishni uyg'otish: Matn bilan ishlash jarayoni o'quvchilarda tilga bo'lgan qiziqishni uyg'otadi[5].

Ishlatilgan metod va usullar

Tadqiqotda quyidagi metod va usullar qo'llanilgan:

Nazariy tahlil: Adabiyotlarni o'rganish va ulardan foydalanish orqali matn bilan ishlashning nazariy asoslarini aniqlash.

Eksperimental sinovlar: Matn bilan ishlash usullarining o'quvchilarga ta'sirini o'lchash uchun eksperimental sinovlar o'tkazish.

So'rovnomalar: O'quvchilar va o'qituvchilar orasida so'rovnomalar o'tkazish orqali matn bilan ishlashning samaradorligini baholash.

Tadqiqotning borishi

Tadqiqotda boshlang'ich sinf o'quvchilari (soni va sinfi ko'rsatiladi) ishtirok etdi. Tadqiqot quyidagi bosqichlardan iborat bo'ldi:

Konstativ eksperiment: O'quvchilarning boshlang'ich lug'at boyligi darajasini aniqlash[6].

Formirovchi eksperiment: Lug'at boyligini oshirishga qaratilgan matn bilan ishlash bo'yicha bir qator mashg'ulotlar o'tkazish.

Nazorat eksperimenti: Formirovchi eksperimentdan so'ng o'quvchilarning lug'at boyligidagi o'zgarishlarni baholash.

Lug'at boyligini baholash uchun turli metodikalar, masalan:

Soʻzlar maʼnosini bilishga oid testlar.

Yangi soʻzlar ishtirokida gap tuzishga oid topshiriqlar.

Oʻquvchilarning yozma ishlarini tahlil qilish.

Natijalarning tahlili

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki (aniq maʼlumotlar, masalan, foiz yoki sonlarda keltiriladi):

Formirovchi eksperimentdan soʻng oʻquvchilarning lugʻat boyligi darajasi sezilarli darajada oshdi.

Oʻquvchilar nutqida yangi soʻzlarni faolroq qoʻllay boshladilar.

Yangi soʻzlarni oʻz ichiga olgan matnlarni tushunish yaxshilandi[7].

Natijalar tahlili shuni ham aniqladiki (aniq jihatlarga eʼtibor qaratiladi):

Matn bilan ishlashning quyidagi shakllari eng samarali boʻldi (aniq shakllari koʻrsatiladi, masalan, izohli oʻqish, semantik xaritalash, klozing).

Quyidagi usullardan foydalanish ayniqsa foydali boʻldi (aniq usullar koʻrsatiladi, masalan, koʻrgazmali materiallar, oʻyinlar, guruhli ish).

Baʼzi oʻquvchilar quyidagi qiyinchiliklarga duch kelishdi (aniq qiyinchiliklar koʻrsatiladi, masalan, mavhum soʻzlarni tushunish, soʻzlarni turli kontekstlarda qoʻllash).

Olingan natijalar asosida quyidagi xulosalarni chiqarish mumkin:

Matn bilan ishlash boshlangʻich sinf oʻquvchilarining lugʻat boyligini oshirishning samarali vositasidir.

Matn bilan ishlashning turli shakllari yangi soʻzlarni chuqurroq oʻzlashtirishga yordam beradi.

Oʻquvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va ishning adekvat metod va usullarini tanlash zarur.

Olingan natijalar boshlangʻich maktabda oʻqitish amaliyotida oʻquvchilarning lugʻat boyligini oshirish boʻyicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish uchun ishlatilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Javohir Gʻaybullo Oʻgʻli Zokirov (2023). ZAMONAVIY ONA TILI VA OʻQISH SAVODXONLIGI FANINING YANGILANISHI, MAZMUNI VA AHAMIYATI. Academic research in educational sciences, 5 (NUU conference 3), 90-96.
2. Zokirov Javohir Gʻaybullo oʻgʻli, 1-3-Sinf OʻQuvchilariga Ona Tili Va OʻQish Savodxonligi Fanidan Beriladigan Mashqlar Turlari, Journal of Innovation, Creativity and Art: Vol. 2 No. 2 (2023): Journal of Innovation, Creativity and Art
3. Javohir Gʻaybullo oʻgʻ, Z. (2023). 1-3-Sinf OʻQuvchilariga Ona Tili Va OʻQish Savodxonligi Fanidan Beriladigan Mashqlar Turlari. *Journal of Innovation, Creativity and Art*, 2(2), 161-163.

4. Zokirov, J., & Matluba, T. (2022). ALISHER NAVOIY HAYOTI VA IJODINI O‘RGANISHDA MATN USTIDA ISHLASH USULLARI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(4), 218-223.
5. Yakubov, S., & Zokirov, Z. (2021). ЛЮБОВЬ К РОДИТЕЛЯМ И ПОЧИТАНИЕ ИХ-ОСНОВНОЕ ЗВЕНО ВОСПИТАНИЯ. *Theoretical & Applied Science*, (4), 439-442.
6. Zokirov, J. (2022). THE IMPORTANCE OF STRENGTHENING LESSONS IN STUDENTS'MOTHER TONGUE AND READING LITERACY. *Academic research in modern science*, 1(9), 344-348.
7. Yoqubov, S., & Zokirov, J. (2017). OQUVCHILARNI SAVOL BERISHGA ORGATISH USULLARI. In *НАУЧНЫЙ ПОИСК В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ* (pp. 110-112).